

PENICE SLOVENIJE

// Ivan Kljun

Pénica ali penica? Vsekakor govorimo o penicah, čeprav se včasih, posebno samci, pénijo na ves glas, ko prepevajo in tako označujejo svoje ozemlje in snubijo potencialne družice.

Če s taksonomsko klasifikacijo začnemo nekje na sredini, bomo penice postavili med ptice pevke (red Passeriformes), s čimer se bo strnjel vsakdo, ki je že poslušal njihovo raznoliko petje. Nadalje jih umestimo v družino penic (Sylviidae), ki je do nedavnega obsegala prek 400 vrst ptic brez prave filogenetske (sorodstvene) podlage. Tako se je v zadnjih desetih letih družina razcepila na številne nove. Danes v družino penic (Sylviidae) umeščamo samo rod penic (*Sylvia*) in nekaj drugih pretežno azijskih vrst.

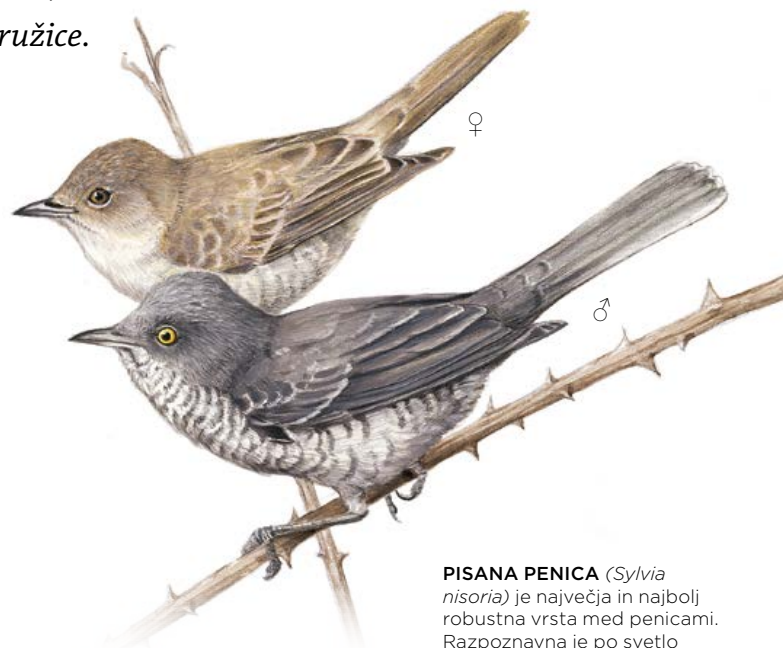
V rodu penic je pogosta spolna dvoličnost, kar pomeni, da je barvni vzorec perja različen pri samcih in samicah. Seveda obstajajo tudi izjeme, kot je to pri vrtni penici. Penice so primarno žužkojede, vendar se predvsem po gnezditvi in v času pred selitvijo pogosto prehranjujejo tudi s plodovi. Zaradi žužkojedosti se večina vrst v hladnejšem delu leta odseli v Afriko. Nekatere, kot sta žametna penica in črnoglavka, pa lahko prezimujejo tudi v naših krajih.

PISANA PENICA (*Sylvia nisoria*)

Pisana penica je največja (15,5-17 cm) in najbolj robustna vrsta med penicami, edinstvena pa je tudi po svetlo rumenem očesu, značilnem za samce. Je vrsta zmernega podnebja, ki se pojavlja od centralne Evrope do centralne Azije. Pri nas jo bomo našli v nižinah in po gričevjih z mozaično kmetijsko krajino in številnimi mejicami ter grmišči. Najhitreje jo izda drdljajoče oglašanje "tk'tk'tk'tk'tk't", ki spominja na oglašanje poljskega vrabca (*Passer montanus*). Pisano penico bomo stežka opazili, razen pojočih samcev v času svatovanja, ki pogosto pojejo z izpostavljenega mesta, kot je vrh drevesa. Samca prepoznamo po grahastem vzorcu na prsih in trebuhu. Hrbet in glava sta svinčeno sive barve. Samica ima manj izrazit vzorec na prsih in rjavkast hrbet. Kot druge penice se v obdobju gnezditve prehranjuje predvsem z žuželkami, kasneje pred selitvijo pa se hrani tudi z manjšimi plodovi. Pisana penica prezimuje v vzhodni Afriki.

Pojavljanje v Sloveniji

Pri nas se pojavlja na kraških poljih, kot so Ljubljansko barje, Planinsko polje in Cerkniško polje, in na območju Pivških presihajočih jezer. Lokalno

PISANA PENICA (*Sylvia nisoria*) je največja in najbolj robustna vrsta med penicami. Razpoznavna je po svetlo rumenem očesu, značilnem za samce, ki jih prepoznamo tudi po grahastem vzorcu na prsih in trebuhu.

risba: Jan Hošek
foto: iStock

je razširjena tudi v južnem delu Pomurske ravnine in Bele krajine, na Dravskem polju, v Slovenskih goricah, na Goričkem, Krško-Brežiškem polju, severnem delu Vipavske doline, v Goriških Brdih, na Krasu, v Koprskih brdih in porečju Nanošiče.

V času selitve v avgustu in začetku septembra lahko **VRTNE PENICE** (*Sylvia borin*) pri nas najlaže opazimo, ko se hranijo z zreli figami.

foto: **Ivan Esenko**

VRTNA PENICA (*Sylvia borin*)

Vrtna penica (13-14,5 cm) je ena skrivnostnejših penic pri nas. Videli jo bomo bolj poredko, saj se pogosto skriva v vegetacijo pa tudi gnezdi na maloštevilnih lokalitetah v Sloveniji. Določitev zahteva izkušeno oko, ker nima zelo značilnih določevalnih znakov - je enotno olivno rjavo obarvana, z nekoliko močnejšim kljunom in sivkastim pasom ob strani na vratu. Spola sta med seboj enaka. V nasprotju z večino drugih evropskih penic je vrtna najredkejša v Sredozemlju, medtem ko zaradi prilagojenosti

hladnejšim življenjskim okoljem sega bolj severno kot katera koli druga vrsta penice, celo na skrajni sever Skandinavije in v Sibirijo. Med gnezditvijo se v glavnem prehranjuje z žuželkami. V času selitve pogosto poseže po zrelih figah. V avgustu in začetku septembra jo pri nas najlaže opazujemo na figovih drevesih.

Pojavljanje v Sloveniji

Pri nas gnezdi v odprti nižinski krajini v vlažnih mejicah z bogato podrastjo, z grmovjem poraščenih gozdnih robovih na kraških poljih ter ob večjih ali manjših vodotokih. Najbolj številna je na Ljubljanskem barju, Planinskem polju in Cerkniškem jezeru. Lokalno pa se pojavlja še v Mislinjski dolini, ponekod na Dravskem in Ptujskem polju, v Slovenskih goricah in na Blokah.

ČRNOGLAVKA (*Sylvia atricapilla*)

Črnohlavka (13,5-15 cm) je daleč najpogostejša vrsta penice in druga najštevilčnejša izmed vseh gnezdečih vrst ptic v Sloveniji. Je habitatni generalist, kar pomeni, da zaseda najrazličnejše življenjske prostore, kjer je le na voljo nekaj drevja in grmovja. Samca prepoznamo po značilni črni čepici, ki je pri samici in mladih opečnate barve. Pesem črnohlavke je v začetnih verzih podobna petju pisane in vrtnice penice, vendar se konča z melodičnim verzom „flavte“, česar druge vrste nimajo. Črnohlavka je, poleg žametne penice, edina vrsta tega rodu, ki redno prezimuje v slovenskem Primorju. V negnezditvenem času se prehranjuje večinoma s plodovi, npr. bele omele, bršljana, robide ali gloga. Med selitvijo prek vzhodnega Sredozemlja zelo veliko črnohlavk konča v mrežah nezakonitih lovcev, ki jih nato prodajajo restavracijam, čeprav je to prepovedano.

ČRNOGLAVKA (*Sylvia atricapilla*) je druga najpogostejša gnezdilka Slovenije in daleč najpogostejša penica pri nas. Pozimi lahko posamezne osebe opazujemo v Slovenskem primorju.

foto samca:

Milan Cerar

risba samice:

Jan Hošek

RJAVO PENICO (*Sylvia communis*) ne glede na spol ali starost zanesljivo ločimo po rjavkasto obrobljenih terciarnih letalnih peresih in velikih krovcih. Samec ima sivo glavo, belo obrobo okrog očes, poudarjeno belo grlo in rahlo rožnate prsi.

foto: Piet Munsterman / Saxifraga

Poleg črnoglavk se na ta način ulovi še na desetine drugih vrst ptic, med njimi tudi več ogroženih.

Pojavljanje v Sloveniji

Črnoglavka se pojavlja po celotni Sloveniji, ni je le v alpskem svetu. Najpogostejša je v nižinah in gričevju, najvišje pa je bila zabeležena na višini 1700 m v Triglavskem narodnem parku.

RJAVA PENICA (*Sylvia communis*)

Rjava penica (13-15 cm) je vrsta grmišč in zaraščajočih se travnikov, našli jo bomo tudi na vlažnih travnikih, obdanih z mejicami, suhih kraških travnikih z grmovjem, v mozaični kulturni krajini in na zaraščajočih se ruderalnih površinah. Od drugih vrst penic, ki se pojavljajo v Sloveniji, rjava penico ne glede na spol ali starost zanesljivo ločimo po rjavkasto obrobljenih terciarnih letalnih peresih in velikih krovcih. Samec ima sivo glavo, belo obrobo okrog očes, poudarjeno belo grlo in rahlo rožnate prsi. Med svatovanjem pogosto poje z izpostavljene veje na grmu.

Pojavljanje v Sloveniji

Rjava penica je najpogostejša v jugozahodnem delu države, in sicer na Krasu, Pivškem, Vremščici, v Brkinih in Dolini Reke. Pogosta je tudi na Ljubljanskem barju in ponekod v SV Sloveniji. Nekoliko manjše gostote dosega na Goričkem, v Slovenskih goricah ter na Dravskem in Ptujskem polju. Manjka v visokogorju in v večini hribovitega sveta, prav tako se izogiba večjim strnjanim površinam gozda.

MLINARČEK (*Sylvia curruca*)

Mlinarček (11,5-13,5 cm) je ptica zmernega podnebja, ki se v pravem Sredozemlju pojavlja zelo redko, pogostejši pa je v notranjosti celine. Proti vzhodu se pojavlja vse do Mongolije. Od vseh vrst penic bomo mlinarčke pri nas našli najvišje. V Triglavskem narodnem parku tako gnezdi do 2100 m n. v. V hribovitih in goratih predelih jih največkrat najdemo na prehodu gozda v pas ruševja. Naseljuje pa tudi sestoje ruševja brez dreves. Niže v hribovitih predelih zaseda gozdne robove, zaraščajoče se jase in pašnike, kjer je dosti grmovja, pa tudi nizka in gosta smrečja. Posamično mlinarčki gnezdi tudi v mestih in manjših naseljih, kjer prebivajo v bolj za-

Od vseh vrst penic bomo **MLINARČKA** (*Sylvia curruca*) pri nas našli najvišje. V Triglavskem narodnem parku lahko gnezdi do 2100 m n. v. foto: iStock

raščenih in starejših vrtovih, parkih, drevoredih in celo na pokopališčih. Pri vseh nižinskih opazovanjih pojočih samcev je treba biti pozoren, saj tudi dalj časa trajajoče petje še ne pomeni gnezditve. Ime je mlinarček najverjetneje dobili po enostavnem petju, ki spominja na zvok ob vrtenju mlinskega kamna.

Pojavljanje v Sloveniji

Pri nas je najpogostejši v hribovitih predelih Alp, na dinarskih planotah (na Blokah, Krasu, Trnovskem gozdu, Nanosu in Hrušici, JZ delu Ribniško-Kočevskega hribovja) in na Pohorju. V nižjih legah se pojavlja predvsem v zahodni in južni polovici države. Posamično gnezdi v mestih, npr. v Mariboru in Ljubljani.

SVETLOOKA PENICA (*Sylvia crassirostris*)

Svetlooka penica (15-16 cm) je bila še do nedavnega združena v enotno vrsto z zahodno svetlooko penico (*Sylvia hortensis*), ki se pojavlja v Italiji in zahodnem Sredozemlju. Od zahodne svetlooke penice se poleg manjših morfoloških in genetskih razlik loči tudi po petju, ki je pri svetlooki penici (*Sylvia crassirostris*) veliko bolj raznoliko in nekoliko spominja na petje slavca (*Luscinia megarhynchos*). Svetlooka penica v Sloveniji dosega skrajno severozahodno mejo razširjenosti in velja za zelo redko in občasno gnezdilko. Je toploljubna vrsta, ki izbira

suha življenjska okolja z grmišči in posameznimi drevesi v odprti krajini. Odrasli samci imajo navadno svetlo oko, včasih pa tudi v odrasli dobi ohranijo temnejše oko, takšno, kot ga imajo mladi osebki in samice. Svetlooka penica se seli in prezimuje v podsaharski Afriki.

Pojavljanje v Sloveniji

V Sloveniji je bila gnezditve ugotovljena na Volovji rebri in na Cerju pri Opatjem selu. Posamezni pojoči samci so bili zabeleženi tudi pri Movražu (Kuk).

ŽAMETNA PENICA (*Sylvia melanocephala*)

Žametno penico (13-14 cm) bomo najhitreje zaznali po glasnem oglašanju "truet-tret-te-te", ki ga lahko slišimo čez celo leto. Žametna penica je v Sloveniji namreč stalnica. V spomladanskem času bomo slišali petje, ki je podobno petju taščične penice, od katere pa se loči po bolj raskavi melodiji z več "trr-trr" zvokov. Samec pogosto poje z izpostavljenimi točkami na grmu, včasih tudi poleti za nekaj metrov v zrak in se nato z razprtimi peruti počasi spušča ter vmes poje, podobno kot drevesna cipa (*Anthus trivialis*). Tako kot druge penice se tudi žametna človeku pokaže le za kratek čas, nato pa se hitro skriva v vegetacijo. Je za spoznanje manjša od črnoglavke, zaradi privzdignjenih peres pa glava deluje razmeroma večja. Samca prepoznamo po črni glavi, belem grlu in sivkastem telesu. Značilen je tudi dobro viden rdeči kolobar okrog očesa. Samica je manj izrazitih barv, glava je siva in telo svetlo rjave barve. Žametna penica je izrazito sredozemska

Nima vsak samec
SVETLOOKE PENICE
(*Sylvia crassirostris*) svetlega očesa. Včasih tudi v odraslem obdobju ohranijo temno očesno šarenico, tako kot ta samec, fotografiran na Cerju tik ob slovensko-italijanski meji.

foto: **Gianpiero Lui, Ignazio Zanutto**

Poleg črnoglavke je **ŽAMETNA PENICA** (*Sylvia melanocephala*) edina vrsta tega rodu, ki redno prezimuje v Sloveniji.

foto: **Dare Šere**

Samci **TAŠČIČNIH PENIC** (*Sylvia cantillans*) veljajo za naše najbolj barvite penice. Zanje je značilen uvihani beli "brk", ki ga druge penice v Sloveniji nimajo.
foto: **Dare Šere**

IVAN KLJUN, biolog, je v magistrskem delu raziskoval podhujko in njeno izbiro življenjskega okolja na Pivškem. Med študijem se je izpopolnjeval in pridobil veliko praktičnih izkušenj pri portugalskem BirdLife-partnerju SPEA in na študijski praksi v Madridu. Od konca leta 2017 je zaposlen na Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, kjer je odgovoren za izvedbo projekta VIPava, katerega glavni cilj je ohranjanje in izboljšanje življenjskega okolja črnočelega srakoperja (*Lanius minor*) na Ajdovskem polju in izboljšanje habitata za hribskega škrjanca (*Lullula arborea*) na južnih obronkih Trnovskega gozda.

foto: **osebni arhiv**

vrsta, kjer je ponekod zelo pogosta. V priobalnem delu Hrvaške ali Španije je podobno pogosta kot črnoglavka pri nas. Naseljuje suha, topljoliubna in nizka grmišča, lahko tudi s posameznimi drevesi. Navadno poseljuje območja z nižjo vegetacijo kot taščična penica. Gnezdo si splete v grmovju, približno meter visoko nad tlemi.

Pojavljanje v Sloveniji

Razširjenost žametne penice je v Sloveniji omejena na slovensko Istro in najtoplejša območja pod Kraškimi robom (Zazid, Dvori) in na Komenskem krasu (med Vojščico in Seli na Krasu). V sloven-

ski Istri pogosto naseljuje sestoje žuke (*Spartium junceum*), na Krasu pa ruj (*Cotinus coggygria*).

TAŠČIČNA PENICA (*Sylvia cantillans*)

Taščična penica (12-13 cm) je bila poimenovana po rjavo oranžnem grlu in prsah pri samcih, kar nekoliko spominja na taščico (*Erithacus rubecula*). Samci taščičnih penic vsekakor veljajo za najbolj barvite izmed naših penic. Po glavi in hrbtu so svinčeno sive barve, okrog očes imajo rdečo obrobo, na licih pa nekoliko uvihan bel "brk". Taščična penica je sredozemska vrsta, kjer naseljuje različne grmovnate predele, makijo in garigo. Pri nas dosega severni rob razširjenosti in se pojavlja na toplih zaraščajočih se kraških gmajnah. Po petju jo lahko zamenjamo z žametno penico, s katero se pojavljata v podobnih življenjskih okoljih. Veliko lažje ju ločimo po oglašanju, saj se taščična penica oglašča z značilnim ponavljajočimi "tret-tret-tret-tret". Taščična penica je selivka in prezimuje v podsaharski Afriki.

Pojavljanje v Sloveniji

Taščične penice gnezdijo v najbolj toplih območjih jugozahodne in zahodne Slovenije. Najsevernejši podatek je s Sabotina nad Novo Gorico. Najštevilčnejša je na najtoplejših delih Kraškega roba in Istre. Zabeležena je bila tudi na pobočjih nad Brestovico pri Komnu.]

VIRI:

- GEISTER, I. (2008): Razodetja ptičjih imen. – Zavod za favnistiko, Koper.
- <http://atlas.ptice.si>
- SVENSSON, L., MULLARNEY, K., GRANT, P. J. (1999): Bird Guide. – HarperCollins, London.

Več o penicah si lahko preberete na revijski spletni strani v določevalnem kotičku, kjer so tudi nazorne ilustracije vseh vrst penic češkega ilustratorja Jana Hoška:

